

(Foto: Pezibear)

‘Wie kan er tegen een grasland zijn dat weer vol staat met margrietten?’

In deze eerste aflevering van een nieuwe rubriek belicht oud-hoofredacteur Bart van Tooren een dilemma in het natuurbeheer: wel of niet actief herintroduceren? Hij stuit op een generatiekloof.

In 1991 bracht De Levende Natuur een themanummer uit over herintroductie. De slotboodschap van de redacteurs van dit themanummer was dat het inbrengen van soorten de signaalfunctie van de natuur verstoort: Hoe kun je nu zien of het goed of slecht gaat met de natuur als je soorten bewust inbrengt (Verkaar & Van Wirdum, 1991)?

Natuurontwikkeling werd begin jaren negentig slechts spaarzaam toegepast; de EHS was nog maar net gestart. Veel landbouwgronden waren nog niet verworven om te dienen voor het vergroten of verbinden van natuurgebieden. Herintroductie was niet of nauwelijks aan de orde. Inmiddels hebben we in ons land duizenden hectares door natuurontwikkeling ‘teruggegeven’ aan de natuur. In veel natuurgebieden wordt voor herstel van bijzondere graslandtypen herintroductie van plantensoorten via het opbrengen van maaisel uit soortenrijk ‘donorgebied’ toegepast. Het is een regulier instrument

van de beheerder geworden. Een recent grootschalig voorbeeld is het Vlijmens Ven bij Den Bosch, waar soortenrijk maaisel met bijvoorbeeld vlozegge en blonde zegge uit het blauwgrasland de Bruuk bij Nijmegen is opgebracht (Janssen, 2020). Maar in elke provincie zijn er wel voorbeelden te vinden. Bij dieren is de herintroductie van raven, bevers en otters succesvol geweest. Inzaaien om snel een bloemrijker grasland te verkrijgen, waarbij zeldzame planten niet direct het hoofdoel zijn, is al onderdeel van de gangbare advisering over graslandherstel (Eichhorn et al., 2020).

Eigenlijk is de motivatie bij de recente voorbeelden van herintroductie van plantensoorten verrassend simpel: de maatschappij steekt enorm veel geld in aankoop van deze gronden, dan moet er toch ook snel resultaat zijn? En bijzondere soorten zijn de maatstaf voor succes; een redenatie waar weinig tegenin te brengen is.

Als jong ecologie leerde ik het belang van gradiënten in het landschap. Ik zag nog subtiele overgangen van droge naar natte heide, zelfs naar blauwgrasland, hoewel heel veel al verloren was gegaan en nog veel meer verloren zou gaan. Gelukkig werden later, onder meer in Stroothuizen en de Lemselermaten in Twente, bij zorgvuldig herstelbeheer vroegere gradiënten weer blootgelegd. De waterhuishouding kon hersteld worden en soorten als moeraskartelblad en parnassia keerden terug of breidden zich uit (Jansen et al., 2007). Ook veel huidige groeiplaatsen van vetblad zijn te danken aan geslaagd herstelbeheer. Het is fantastisch dat al die natuurbeheerders van aanpakken weten, terwijl je zelf zodanig vol zou zitten met twijfels over de juiste aanpak dat er geen spa de grond in zou gaan. Er waren de sterke staaltjes van soorten die na een halve eeuw weer terugkeerden. In Twente was dat bijvoorbeeld zwart hauwmos (een levermos), dat in Nederland alleen van daar bekend was. Halverwege de vorige eeuw verdween het, nadat op die plek een halve meter zand was opgebracht om het land te verbeteren en die nu weer terugkeerde nadat er weer was afgegraven tot de oorspronkelijke laag (During et al., 1996).

In afgegraven landbouwgrond staan nu steeds vaker bijzondere planten. Maar je weet niet of die daar spontaan verschijnen, of dat ergens maaisel vandaan is gehaald. Ik verbaas me soms over het gemak waarmee maaisel van elders wordt opgebracht, want het is juist zo interessant om te zien wat er spontaan terugkeert. Dat aspect van de ecologie van soorten is blijkbaar alleen wetenschappelijk nog interessant, maar heeft geen betekenis in het natuurbeheer. Alleen herintroduceren als soorten het gebied niet zelfstandig kunnen bereiken, vergt te veel geduld en we willen snel resultaat zien. De regel dat je alleen herintroduceert met lokaal materiaal is in de praktijk zeer rekbaar. Want wat als dat er gewoon niet meer is? En dan hebben we het nog niet eens over het inzaaien van bermen of akkerranden, een heel ander onderwerp. Het inzaaien van kleurrijke akkerranden is al heel lang gangbare praktijk, zoek hier maar eens op internet naar. Het alleen laten gebruiken van inheemse plantensoorten (zonder cultivars!) lijkt daarbij een verloren strijd. Critici vertelden vroeger dat je niet van natuurontwikkeling moest spreken, maar van 'natuurtechnische milieubouw' (Westhoff, 1985). Bij die eerste natuurontwikkelingsprojecten vond ik dat een beetje overdreven: er werd toch hersteld wat er vroeger ook was geweest? Maar dat is nu lang niet meer altijd zo. Er wordt flink afgegraven, er worden overal in het land poelen aangelegd en het resultaat is soms heel fraai. Maar herstel van de vroegere, subtiele gradiënten in het landschap zit er zelden meer bij. Soms wordt er gewoon een nieuw landschap geschapen.

Kritische depositiewaarden niet meer van belang?

"Hoe kun je nu zien of het goed of slecht gaat met de natuur als je soorten bewust inbrengt?", schreven we in 1991 al in De Levende Natuur. De aanpak van de stikstofdepositie is tot op heden volstrekt onvoldoende. In ons ecologenjargon: de kritische depositiewaarden zullen ook in 2030 op veel plaatsen nog overschreden worden, het uitsterven van soorten is onvermijdelijk, bijvoorbeeld in blauwgraslanden die op veel plaatsen in een deplorabele staat zijn. Is het dan goed nieuws dat je gewoon kunt graven tot je bij het grondwater bent en daar maaisel op kunt brengen? Succes gegarandeerd als je het goed doet. Misschien niet altijd heel duurzaam, maar je

kunt de maatregel weer herhalen. Het kost wat, maar dan kun je blijven boeren en de stikstofdepositie te hoog laten zijn. Jammer genoeg is de fauna meestal nog veel kritischer dan de planten en is hun herintroductie veel minder succesvol. De insectenpopulaties blijven dramatisch achteruitgaan.

Wij bepalen in hoge mate als land zelf hoeveel ruimte we geven aan weidevogels; evenzo geldt dat voor bijvoorbeeld de akkerfauna. Dat is tot nu toe heel weinig, maar dat komt simpelweg doordat de overheid toch blijft kiezen voor het huidige landbouwbeleid en je bij weidevogels met pappen en nathouden niets bereikt. Maar anders dan grutto's, kun je planten wel herhaald zaaien. Blauwgraslanden of vochtige heide kun je wel in een 'gunstige staat van instandhouding' (Natura 2000-jargon) krijgen en houden, zelfs met een te hoge stikstofdepositie. Naarmate je als overheid minder bereid bent om gunstige uitgangssituaties te creëren, moet je alleen vaker maaisel opbrengen of inzaaien. We hebben de afgelopen 30 jaar geleerd hoe dat moet, maar hoe ver gaan we daarin? De bovengenoemde signaalfunctie van de natuur is duidelijk een achterhaald idee, maar waar leggen we de grens nu en in welke mate zal die de komende decennia nog verschuiven? Waar houdt natuurbeheer op en waar begint tuinieren? Daarbij gaat het wel om het herstel van heel bijzondere graslandtypen, met een internationale verplichting tot instandhouding.

En waar ligt de grens bij het inzaaien van bermen, akkerranden, of 'gewone' bloemrijke graslanden? Wie kan er tegen een grasland zijn dat weer vol staat met margrietten en waar bijen zoemen? Iedereen blij, behalve menig karteerder van plantensoorten die zich steeds meer

Parnassia. (Foto: Anton van Haperen)

afvraagt wat hij of zij eigenlijk aan het doen is. Maar dat terzijde. Eerlijk is eerlijk, dank aan de beheerder die kleur in ons steeds legere landschap terug heeft gekregen en ons een vrolijke wandeling bezorgt. En mag dat dan wel en het helpen van bijzondere soorten in blauwgraslanden niet?

Generatiekloof

Er is klaarblijkelijk sprake van een generatiekloof. Het is immers vooral een jongere generatie natuurbeheerders die zo vanzelfsprekend en voortvarend aan de gang gaat met herintroductie. "Wij willen toch ook bijzondere natuur zien, natuur herstellen, dat is toch onze taak? Sterker nog, het is onze plicht." En ze hebben gelijk, al zou het wel fijn zijn als ze ook ergens in een hoekje ruimte lieten voor spontane ontwikkeling.

Alle argumenten van vooral de oudere generatie om heel terughoudend te zijn met herintroductie zijn waar, maar het zijn andere tijden. De signaalfunctie van de natuur is geen issue meer; niemand wil een leeg landschap. Soms denk ik met weemoed terug aan de vroegere gradiënten in het landschap, resultaat van subtiele ontwikkelingen gedurende vele decennia.

Literatuur

During, H.J., A.T.W. Eysink & C. Sérgio, 1996.

Anthoceros caucasicus Steph. Found in The Netherlands. *Lindbergia* 21: 97-100.

Eichhorn, K., E. Brouwer, E. Dorland, R. Keteelaar & T. van den Broek, 2020. Kruidenrijke natuurgraslanden ontwikkelen op fosfaatrijke grond: wat is er mogelijk? *DLN* 121: 92-95.

Jansen, A.J.M., C.J.S. Aggenbach, A.T.W. Eysink & D. van der Hoek, 2007. Herstel van natte schraallanden op minerale gronden. *DLN* 108: 96-102.

Janssen, J., 2020. Is het vegetatie? *Stratiotes* 55: 3-5.

Verkaar, H.J.P.A. & G. van Wirdum, 1991. (Her-) introductie: redding of face-lift van de natuur? *DLN* 92: 196-200.

Westhoff, V., 1985. Natuurtechnische milieubouw of natuurbouw? *DLN* 86: 136-138.

In deze rubriek wordt een dilemma in het natuurbeheer aan de orde gesteld. Hebt u een suggestie, of wilt u zelf een dilemma belichten? Neem dan contact op met redactie@delevendenatuur.nl.